

WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU POLSKIEGO ROLNICTWA

Wojciech Ziętara

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, SGGW w Warszawie
Kierownik Katedry: prof. dr hab. Wojciech Ziętara

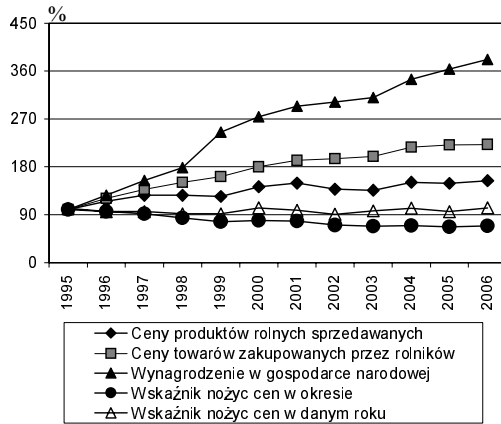
Słowa kluczowe: rolnictwo, gospodarstwa rolnicze, czynniki produkcji, zatrudnieni w rolnictwie, kierunki produkcji rolniczej

Key words: agriculture, farm business, production factors, employment in agriculture, agricultural production orientation

S y n o p s i s. Przedstawiono wewnętrzne uwarunkowania rozwoju rolnictwa w Polsce na tle wybranych krajów Europy zachodniej. Dokonano oceny zasobów ziemi. Wskazano, że w porównaniu do wybranych krajów powierzchnia użytków rolnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca należy do wyższych w Europie. Zasoby pracy są również bardzo wysokie, zbyt wysokie w stosunku do potrzeb. Także wyposażenie w siłę pociągową jest wysokie. Aktualny poziom zasobów czynników produkcji to silne strony polskiego rolnictwa. Słabą stroną polskiego rolnictwa jest niska średnia powierzchnia gospodarstw rolnych, kilkakrotnie niższa niż w porównywanych krajach. Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost udziału ziemi w gospodarstwach o większej powierzchni, powyżej 20 ha użytków rolnych. Stwierdza się terytorialne zróżnicowanie produkcji zwierzęcej. Następuje specjalizacja regionalna. Ponad 50% pogłowia krów i trzody chlewnej skupiona jest odpowiednio w pięciu i trzech województwach.

WPROWADZENIE

Rolnictwo jest jednym z ważnych działów gospodarki narodowej, mimo że jego udział w Produkcie Krajowym Brutto (PKB) wykazuje tendencję spadkową. W 2006 roku udział rolnictwa wraz z łowiectwem w PKB w Polsce wynosił 3,7%, natomiast w 1990 roku udział ten wynosił 7,2% [Rocznik Statystyczny RP za lata 1996-2007]. W krajach wysoko rozwiniętych, takich jak Stany Zjednoczone, udział rolnictwa w PKB wynosi poniżej 1%. Podobną tendencję spadkową wykazuje udział zatrudnionych w rolnictwie. W 2006 roku udział zatrudnionych w rolnictwie w Polsce wynosił 15,8%, natomiast w 1990 r. – 26,8% [Rocznik Statystyczny RP za lata 1996-2007]. W krajach wysoko rozwiniętych Europy zachodniej udział ten zawarty jest w przedziale 1-5% [Ziętara 2004]. Niezależnie od spadku udziału rolnictwa w PKB i w zatrudnionych ogółem rolnictwo stanowi pierwsze i niezastąpione ogniwo w łańcuchu żywnościowym kraju. Jego rola nie słabnie, zmieniają się jego funkcje. Mimo formalnego wyodrębnienia rolnictwo jest bardzo silnie powiązane z gospodarką narodową kraju. Stanowi ono podsystem w systemie gospodarki narodowej. Rozwiązania

Rysunek 1. Zmiany cen czynników produkcji i produktów rolniczych w Polsce w latach 1995-2006
 Źródło: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej (w latach 1996, 2000, 2005, 2007), IERiGŻ – PIB, Warszawa.

prawne i tendencje występujące w gospodarce narodowej silnie oddziałują na rolnictwo. Z tego względu analiza wewnętrznych uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa jest bardzo trudna. Możliwa jest jedynie przy uwzględnieniu tendencji występujących w całej gospodarce. Dobrą ilustracją wpływu tendencji występujących w całej gospodarce narodowej na rolnictwo jest dynamika cen kosztów czynników produkcji i cen produktów rolnych w Polsce w latach 1995-2006, co przedstawia rysunek 1. Najwyższą dynamikę wzrostu wykazują koszty pracy w działach pozarolniczych, których głównym składnikiem są wynagrodzenia. Wskaźnik wzrostu kosztów pracy w tym okresie wyniósł 382,2%, nieco niższy był wskaźnik wzrostu cen towarów nabywanych przez rolników, wynosił 222%. Natomiast zdecydowanie niższy był wskaźnik wzrostu cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników, wynosił on w tym okresie tylko 154%. Wskaźnik nożyc cen w całym analizowanym okresie wyniósł 69%. Oznacza to, że ceny produktów rolnych sprzedawanych przez rolników rosły o 30% wolniej od wzrostu cen towarów nabywanych przez rolników. Występujące tendencje są charakterystyczne dla wszystkich krajów o gospodarce rynkowej. Mają one charakter ponadczasowych prawidłowości. Powodują one spadek jednostkowej opłacalności produkcji rolniczej. Rolnicy chcąc osiągnąć dochód z gospodarstwa przynajmniej na poziomie paritetowym muszą zwiększać skalę produkcji. Cel ten mogą osiągnąć przez wzrost poziomu ekonomicznej wydajności pracy, którą wyraża wartość produkcji w przeliczeniu na jednego zatrudnionego zgodnie z wzorem:

$$E_{wp} = P/Z$$

gdzie:

E_{wp} – ekonomiczna wydajność pracy,

P – wartość produkcji,

Z – liczba zatrudnionych.

Wzrost ekonomicznej wydajności pracy rolnicy mogą osiągnąć przez:

- wzrost wartości produkcji przy stałym zatrudnieniu,
- zmniejszenie zatrudnienia przy dotychczasowym poziomie produkcji,
- szybsze tempo wzrostu produkcji od tempa wzrostu zatrudnienia,
- szybszy spadek zatrudnienia od spadku produkcji.

Wykorzystanie pierwszego sposobu byłoby bardzo wskazane, jednak napotyka barierę popytu. Potencjał polskiego rolnictwa jest zdecydowanie wyższy, aniżeli potrzeby rynku wewnętrznego. Szansą jest eksport produktów rolnych. Drugi sposób wiąże się ze spadkiem zatrudnienia w rolnictwie, którego tempo zależy od rozwoju gospodarki i możliwości stworzenia miejsc pracy dla ludności rolniczej w innych działach gospodarki. Sposoby trzeci i czwarty są kombinacją dwóch pierwszych sposobów.

W tym miejscu należy postawić istotne pytanie: jakie są wewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa. Podstawowym celem artykułu jest próba udzielenia odpowiedzi na tak postawione pytanie. Przez rozwój rolnictwa należy rozumieć ilościowe i jakościowe zmiany zachodzące w tym dziale gospodarki narodowej. Wewnętrzne uwarunkowania rolnictwa nierozdzielnie związane są z zasobami czynników produkcji – ziemią, pracą i kapitałem, strukturą obszarową gospodarstw i warunkami naturalnymi, które determinują wybór kierunków produkcji rolniczej. W artykule dokonano oceny wewnętrznego potencjału produkcyjnego polskiego rolnictwa, na tle wybranych krajów Europy zachodniej, kierunków zmian w strukturze obszarowej gospodarstw i dominujących kierunków produkcji.

CZYNNIKI PRODUKCJI

ZMIANY W POWIERZCHNI UŻYTKÓW ROLNYCH I STRUKTURZE GOSPODARSTW W POLSCE I W WYBRANYCH KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ

Oceny podstawowego zasobu polskiego rolnictwa, jakim jest ziemia dokonano przez odniesienie powierzchni użytków rolnych w Polsce do wybranych krajów Europy zachodniej. Dokonano celowego wyboru krajów. Wybrano kraje: Niemcy i Wielką Brytanię o podobnej powierzchni użytków rolnych, Francję dysponującą największą powierzchnią i Danię, jako kraj o mniejszej powierzchni UR, ale o wysokim poziomie intensywności produkcji. Odpowiednie liczby podano w tabeli 1. Dotyczą one zmian w powierzchni UR ogółem i w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 1990-2006. We wszystkich krajach wystąpił spadek powierzchni UR w tym okresie, średnio o 5%. W Polsce spadek powierzchni był zdecydowanie wyższy i wynosił 15%. Wynikał on z wyłączenia z rolniczego użytkowania gruntów o niskiej jakości.

Pod względem powierzchni UR na 1 mieszkańca w 1990 r. Polska dysponowała podobnym potencjałem, jak Dania i Francja, około 0,5 ha/mieszkańca, natomiast zdecydowanie wyższym niż Wielka Brytania i Niemcy, w których te wskaźniki wynosiły odpowiednio 0,31 i 0,23 ha. Stałą tendencją występującą we wszystkich krajach jest spadek powierzchni na 1

Tabela 1. Powierzchnia użytków rolnych w tys. ha i w ha w przeliczeniu na 1 mieszkańca w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce w latach 1990-2006

Lata	Dania		Francja		Niemcy		Wlk. Brytania		Polska	
	UR	%	UR	%	UR	%	UR	%	UR	%
Powierzchnia użytków rolnych [tys. ha]										
1990	2800,0	100,0	30600	100,0	18000	100,0	17800	100,0	18757,0	100,0
1995	2700,0	96,4	30100	98,4	17000	94,4	17400	97,8	18622,8	99,3
2000	2647,5	94,6	29430	96,2	17000	94,4	17200	96,6	17812,3	95,0
2005	2600,0	92,9	29600	96,7	17000	94,4	17000	95,5	15906,0	84,8
2006	2710,5	96,8	.	.	16951	94,2	.	.	15957,3	85,1
Powierzchnia użytków rolnych w ha w przeliczeniu na 1 mieszkańca										
1990	0,54	100,0	0,54	100,0	0,23	100,0	0,31	100,0	0,49	100,0
1995	0,52	96,3	0,52	96,3	0,21	91,3	0,30	96,8	0,48	98,0
2000	0,50	92,6	0,49	90,7	0,21	91,3	0,29	93,5	0,47	95,9
2005	0,48	88,9	0,49	90,7	0,21	91,3	0,28	90,3	0,42	85,7
2006	0,50	92,6	.	.	0,21	91,3	.	.	0,42	85,7

Źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich. GUS. Warszawa 2006. Rocznik Statystyczny RP. GUS 1996-2007, Warszawa.

Tabela 2. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce w 2003 i 2005 roku (liczba gospodarstw w tys.)

Kraj	Lata	Ogółem	Liczba gospodarstw w grupie obszarowej [tys.]				Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha]
			<5 ha	5-20 ha	20-50 ha	>50 ha	
Dania	2003	49	2	17	13	17	55,1
		100	4,1	34,7	26,5	34,7	x
Dania	2005	49	2	19	12	16	54,2
		100	4,1	38,8	24,4	32,7	x
Francja	2003	614	170	121	121	202	48,4
		100	27,7	19,7	19,7	32,9	x
Francja	2005	567	148	110	109	200	52,2
		100	26,1	19,4	19,2	35,3	x
Niemcy	2003	412	97	137	94	84	41,3
		100	23,5	33,3	22,8	20,4	x
Niemcy	2005	390	88	129	88	85	43,6
		100	22,6	33,1	22,6	21,8	x
Wielka Brytania	2003	281	104	57	45	75	60,5
		100	37,0	20,3	16,0	26,7	x
Wielka Brytania	2005	287	107	59	47	74	59,2
		100	37,3	20,5	16,4	25,8	x
Polska	2003	2172	1445	619	90	18	7,5
		100	66,5	28,5	4,2	0,8	x
Polska	2005	2476	1751	608	97	21	6,4
		100	70,7	24,6	3,9	0,8	x

Źródło: opracowanie własne.

mieszkańca. W badanych krajach spadek w tym okresie zawarty był w przedziale 8-10%, natomiast w Polsce wynosił około 14%. Można przyjąć za uzasadnione stwierdzenie, że pod względem zasobów ziemi polskie rolnictwo dysponuje wysokim potencjałem.

Oprócz powierzchni UR bardzo ważną rolę odgrywa struktura obszarowa gospodarstw. Odpowiednie liczby podano w tabeli 2, której syntetycznym miernikiem jest średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego. W Polsce w 2005 r. ta powierzchnia wynosiła zaledwie 6,4 ha UR, przy uwzględnieniu także gospodarstw o powierzchni do 1 ha. W porównywanych krajach średnia powierzchnia gospodarstwa była od 6 (Francja, Niemcy) do 9 razy większa (Dania, Wielka Brytania). W Polsce w latach 2003 i 2005 nastąpiło obniżenie średniej powierzchni gospodarstw, które było skutkiem zwiększenia liczby gospodarstw, spowodowanej wprowadzeniem dopłat bezpośrednich i innych płatności po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Innymi wskaźnikami charakteryzującymi strukturę obszarową gospodarstw są: udział gospodarstw o powierzchni do 5 ha UR i gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha UR. W Polsce w 2005 r. udział gospodarstw o powierzchni do 5 ha UR wynosił 70,7%, natomiast w Danii 4%. W Niemczech i Francji zawarty jest w przedziale 23-28%, natomiast w Wielkiej Brytanii wynosi 37%. Mimo znacznego udziału gospodarstw małych, w Wielkiej Brytanii ponad 65% ziemi uprawnej znajduje się w użytkowaniu gospodarstw o powierzchni powyżej 100 ha UR [Steffen 2004]. Z tego powodu średnia powierzchnia gospodarstw w tym kraju jest wysoka i wynosi około 60 ha. Udział gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha UR w Polsce jest wyjątkowo niski i wynosi 0,8%, natomiast analogiczny wskaźnik w badanych krajach zawarty jest w przedziale od 21% (Niemcy) do 35% (Dania i Francja). Pod tym względem struktura polskich gospodarstw jest bardzo niekorzystna. Podobną ocenę formułuje Duczkowska-Małysz [2008].

Wysoce niekorzystny obraz struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce na tle innych krajów europejskich o wyższym poziomie rolnictwa łagodzi analiza liczb podanych w tabeli 3, gdzie podano strukturę gospodarstw i tendencje zmian przy uwzględnieniu gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR.

Tabela 3. Liczba i powierzchnia użytków rolnych gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha UR w latach 2002-2007

Lata	Razem	Grupy obszarowe				
		1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	>50 ha
Liczba gospodarstw rolnych [tys.]						
2002	1 951,7 100,0	1 146,3 58,7	426,5 21,9	266,3 13,6	95,5 4,9	17,1 0,9
2005	1 782,3 100,0	1 031,9 57,9	388,2 21,8	244,7 13,7	98,7 5,5	18,8 1,1
2007	1 804,1 100,0	1 036,5 57,4	399,9 22,2	243,9 13,5	102,3 5,7	21,5 1,2
Powierzchnia użytków rolnych [tys. ha]						
2002	14 462,0 100	2 763,0 19,1	3 029,1 20,9	3 651,6 25,3	2 708,4 18,7	2 309,9 16,0
2005	13 627,1 100	2 532,5 18,6	2 760,2 20,2	3 360,0 24,7	2 842,5 20,9	2 131,9 15,6
2007	14 087,4 100	2 603,3 18,5	2 836,2 20,1	3 353,0 23,8	2 955,5 21,0	2 339,4 16,6

Źródło: Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych PSR 2002, Rocznik Statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006, Rocznik Statystyczny RP 1996-2007.

Z analizy liczb podanych w tabeli 3 wynikają pozytywne tendencje. W latach 2002-2007 zwiększył się udział gospodarstw o powierzchni 20-50 ha i powyżej 50 ha UR, odpowiednio o 0,8 i 4,4%, przy jednoczesnym niewielkim spadku liczby i udziału gospodarstw z przedziału 1-5 ha. Podkreślić należy spadek liczby gospodarstw w tym okresie o prawie 8%. Korzystnej zmianie uległa również struktura użytkowania ziemi przez poszczególne grupy gospodarstw. W tych latach wystąpił spadek udziału ziemi w gospodarstwach z przedziału 1-20 ha o 2,9%, przy jednoczesnym wzroście udziału ziemi w gospodarstwach powyżej 20 ha również o 2,9%. Procesy te należy ocenić pozytywnie, mimo że tempo tych zmian jest niskie. Podobne procesy zachodziły w rolnictwie niemieckim [Reisch 2004]. Analizując strukturę obszarową gospodarstw w Polsce, należy podkreślić bardzo niski stopień integracji poziomej i pionowej rolników. Proces tworzenia grup producenckich wśród rolników przebiega bardzo wolno.

ZASOBY PRACY W ROLNICTWIE W WYBRANYCH KRAJACH I W POLSCE

W tabeli 4 podano liczby charakteryzujące zasoby pracy w rolnictwie w badanych krajach w latach 1996-2006. Występuje zasadnicza różnica między badanymi krajami a Polską, nie tylko pod względem liczby pracujących w rolnictwie. W 1996 r. w rolnictwie polskim zatrudnionych było 3310 tys. osób, zdecydowanie więcej niż w pozostałych krajach, w których łącznie było zatrudnionych 2739 tys. osób. Cechą charakterystyczną we wszystkich krajach był spadek liczby osób zatrudnionych w rolnictwie, zawarty w przedziale od 9 (Francja) do 31% (Polska). Wysoki spadek liczby zatrudnionych w Polsce w tym

Tabela 4. Pracujący w rolnictwie w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1996-2006

Wyszczególnienie	Dania	Francja	Niemcy	Wlk. Brytania	Polska
1996					
Zatrudnienie [tys.]	103	1048	1076	512	3310
Udział pracujących w rolnictwie do zatrudnionych ogółem [%]	3,9	.	3,0	2,0	22,1
Liczba zatrudnionych na 100 ha UR	3,7	3,5	6,3	2,9	17,7
2001					
Zatrudnienie [tys.]	89,9	971	942	391	2720
Udział pracujących w rolnictwie do zatrudnionych ogółem [%]	.	.	2,6	1,4	19,1
Liczba zatrudnionych na 100 ha UR	3,3	3,2	5,5	2,3	15,3
2004					
Zatrudnienie [tys.]	84,6	994	832	356	2484
Udział pracujących w rolnictwie do zatrudnionych ogółem [%]	3,1	4,0	2,3	1,3	18,0
Liczba zatrudnionych na 100 ha UR	3,3	3,3	4,9	2,1	15,6
2006					
Zatrudnienie [tys.]	79,4	953	843	384	2300
Udział pracujących w rolnictwie do zatrudnionych ogółem [%]	2,8	3,8	2,3	1,4	15,8
Liczba zatrudnionych na 100 ha UR	2,9	.	4,9	.	14,4

Źródło: Rocznik Statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006, Rocznik Statystyczny RP 1996-2007.

okresie był rezultatem zmiany metodologii liczenia zatrudnionych w rolnictwie podczas Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 r. W poprzednich latach liczono zasoby pracy określone liczbą zawodowo czynnych w rolnictwie, natomiast w 2002 r. i następnych liczono tzw. pełnozatrudnionych z uwzględnieniem czasu pracy w gospodarstwie [Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych PSR 2002]. W pozostałych krajach: Danii, Niemczech i Wielkiej Brytanii spadek liczby zatrudnionych w rolnictwie zawarty był w przedziale 22-25%. Wystąpiły również istotne różnice między porównywanymi krajami a Polską w udziale zatrudnionych w rolnictwie w zatrudnionych ogółem. W porównywanych krajach udział ten zawarty był w przedziale od 1,4 (Wielka Brytania) do 4% (Francja). W Polsce ten wskaźnik w 1996 r. wynosił 22,1%, natomiast w 2006 r. 15,8%. Bardzo istotne różnice występują także w zasobach pracy w przeliczeniu na 100 ha UR. W porównywanych krajach w 2004 r. obsada siły roboczej zawarta była w przedziale od 2 (Wielka Brytania) do 5 (Niemcy) osób na 100 ha UR. W Polsce ten wskaźnik wynosił 15,6. Obejmuje on wszystkie gospodarstwa rolne. Ocenic go należy jako bardzo wysoki, szczególnie na tle pozostałych krajów. Jest to olbrzymi atut polskiego rolnictwa, jednak nie w pełni wykorzystany. O tym informują liczby podane w tabeli 5, które odnoszą się do gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR z podziałem na grupy obszarowe. Z liczb podanych w tabeli 5 wynika olbrzymie zróżnicowanie zasobów siły roboczej w gospodarstwach o różnej powierzchni. Około 66% zatrudnionych w gospodarstwach indywidualnych związanych jest z gospodarstwami 1-5 i 5-10 ha UR. W przeliczeniu na 100 ha UR odpowiednie wskaźniki wynoszą 31 i 29 osób. Obsada siły roboczej w gospodarstwach o powierzchni 10-20 ha UR jest zbliżona do średniej i wynosi około 13 osób na 10 ha UR. Dopiero obsada siły roboczej w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha UR kształtuje się na poziomie obsady siły roboczej w porównywanych krajach Europy zachodniej. W gospodarstwach indywidualnych w Polsce dominuje własna siła robocza. W gospodarstwach do 20 ha UR jej udział zawarty jest w przedziale 95-

Tabela 5. Pracujący w gospodarstwach indywidualnych według grup obszarowych użytków rolnych w latach 2005-2007

Lata	Pracujący	Razem	Liczba pełnozatrudnionych w tys. w grupie obszarowej				
			1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	>50 ha
2005	ogółem	2 027,1	783,4	551,8	433,3	207,2	51,4
	na 100 ha UR	14,9	30,9	20,0	12,9	7,3	2,4
	% rodzinnej siły rob.	95,3	97,5	96,4	95,3	91,4	67,1
2007	ogółem	2 047,8	796,8	556,9	426,2	209,3	58,6
	na 100 ha UR	14,5	30,6	20,2	12,7	7,4	2,7
	% rodzinnej siły rob.	95,1	97,5	96,0	94,8	92,0	67,4

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 i w 2007 r.

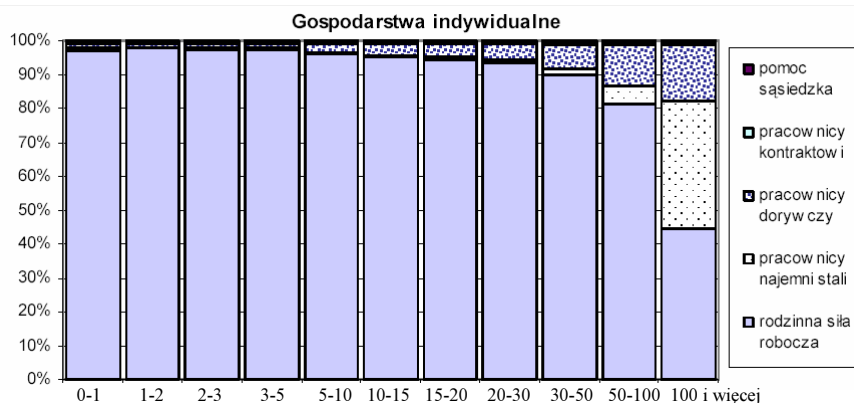
97%, natomiast w gospodarstwach powyżej 50 ha UR udział rodzinnej siły roboczej wynosi około 67%.

W gospodarstwach osób prawnych i jednostkach organizacyjnych bez osobowości prawnej w latach 2005-2007 wystąpiło zwiększenie zatrudnienia, które w 2007 r. wynosiło około 60 tys. osób (tab. 6). W tej grupie dominują gospodarstwa o powierzchni powyżej 50 ha UR oparte na najemnej sile roboczej. Charakterystyczną cechą jest wyraźny spadek udziału stałej najemnej siły roboczej, który w 2007 r. wynosił około 60% i był niższy w gospodarstwach o większej powierzchni. Ten fakt należy wiązać z rosnącymi kosztami stałej pracy najemnej. Z tego powodu w większym zakresie w tych gospodarstwach korzysta się

Tabela 6. Pracujący w gospodarstwach osób prawnych i jednostkach organizacyjnych bez osobowości prawnej w latach 2005-2007

Lata	Pracujący	Liczba pełnozatrudnionych [tys.]			
		razem	1-50 ha	50-100 ha	>100 ha
2005	Ogółem	43,8	5,7	2,8	35,3
	% stałej najemnej siły roboczej	94,7	98,2	92,9	94,3
2007	Ogółem	52,3	4,4	2,0	45,9
	% stałej najemnej siły roboczej	59,5	70,5	60,0	58,4

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 i w 2007 r.

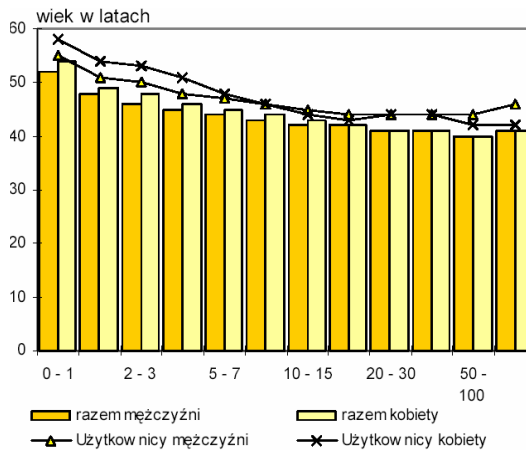
Rysunek 2. Struktura nakładów pracy ogółem (w AWU) według kategorii pracujących i powierzchni użytków rolnych gospodarstwa w 2007 roku

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. GUS 2008.

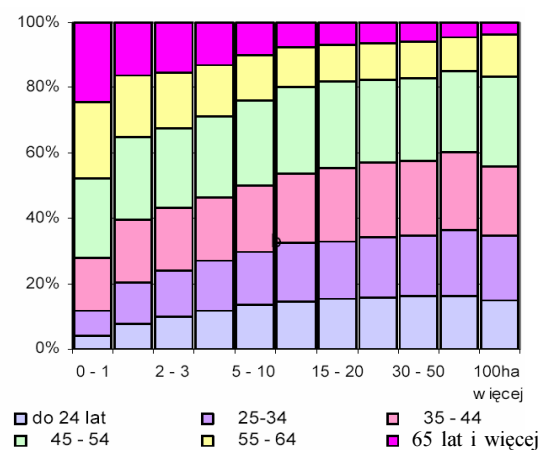
Tabela 7. Struktura wykształcenia pracujących w rolnictwie według grup obszarowych w Polsce w 2007 roku

Wykształcenie	Udział [%]					
	ogółem	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	>50 ha
Wyższe	6,6	6,9	5,4	5,7	6,6	20,9
Średnie	29,3	29,5	27,3	28,3	34,7	41,5
Zasadnicze	39,2	36,7	41,6	44,7	42,6	31,0
Podstawowe pełne i niepełne	24,9	26,9	25,7	21,3	16,1	6,6

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

Rysunek 3. Średni wiek pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w tym użytkowników, według płci i powierzchni użytków rolnych w 2007 roku
Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

Rysunek 4. Struktura pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych wg wieku i powierzchni użytków rolnych w 2007 r.
Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

z usług pracy sezonowej, także stosuje się formę „samozatrudnienia”. Dobrą ilustracją struktury zatrudnienia w rolnictwie według grup gospodarstw jest rysunek 2.

O potencjale pracy w rolnictwie decyduje nie tylko liczba zatrudnionych w rolnictwie, lecz także ich jakość, której wyróżnikiem jest wykształcenie i wiek pracujących w rolnictwie. Liczby charakteryzujące wykształcenie pracujących w rolnictwie podano w tabeli 7, natomiast dane charakteryzujące wiek na rysunkach 3 i 4. W 2007 r. średni udział osób pracujących z wykształceniem wyższym wynosił 6,6%. Zdecydowanie wyższy był w grupie gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha UR. Około 30% wynosił udział pracujących z wykształceniem średnim. W tym przypadku ten wskaźnik był wyższy w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha UR, gdzie wynosił 41,5%. Udział pracujących z wykształceniem zasadniczym wynosił 39,2%, obniżał się w miarę wzrostu powierzchni UR. W gospodarstwach największych wynosił 31%. Udział osób z wykształceniem podstawowym pełnym i niepełnym wynosił około 25%. Obniżał się także w miarę wzrostu powierzchni. W ostatniej grupie wynosił 6,6%. Ogólnie oceniając poziom wykształcenia należy stwierdzić, że jest on niewystarczająco

jący w stosunku do potrzeb. Za pożądany należałoby uznać poziom wykształcenia pracujących w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha UR.

Średni wiek zatrudnionych w rolnictwie w 2007 r. wynosił około 45 lat. Występuje istotna zależność między powierzchnią gospodarstw a wiekiem pracujących. W grupie gospodarstw do 1 ha UR średni wiek użytkowników gospodarstw – mężczyzn wynosił około 55 lat, natomiast kobiet 59 lat. W gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha UR średni wiek wynosił około 45 lat. Tę tendencję należy uznać za pożądaną. Jest ona wypadkową wzrostu udziału pracujących do 24 lat, 25-34, 35-44 i 45-54 lat i spadku udziału w wieku 55-64 i 65 i więcej lat. Te tendencje należy uznać również za pożądane.

ZASOBY SIŁY POCIĄGOWEJ W ROLNICTWIE POLSKIM

W środkach produkcji oprócz budynków i budowli, maszyn i urządzeń szczególną rolę odgrywają zasoby siły pociągowej. W polskim rolnictwie dominuje mechaniczna siła pociągowa. Jej udział w 2005 r. wynosił 98% [Rocznik Statystyczny RP za lata 1996-2007]. Z liczb podanych w tabeli 8 wynika, że w 2007 r. w gospodarstwach powyżej 1 ha UR znajdowało się 1487,8 tys. ciągników o różnej mocy. Dominowały ciągniki o mocy z przedziału 15-60 kW, których udział wynosił około 85%. Udział ciągników o mocy 60-100 kW wynosił 8,8% natomiast udział ciągników o mocy powyżej 100 kW wynosił zaledwie 2,5%. Ponad 80% ciągników tej klasy znajdowało się w gospodarstwach o powierzchni powyżej 20 ha UR. Ciągniki o mocy poniżej 25 kW występowały głównie w gospodarstwach do 10 ha UR. Pod względem ilościowym zasoby siły pociągowej w polskim rolnictwie ocenić należy jako wysokie. Średnio na 1 ha UR przypada 4,4 kW mocy ciągników. Obserwuje się istotne zróżnicowanie mocy ciągników w zależności od powierzchni gospodarstw, maleje w miarę wzrostu powierzchni gospodarstwa. W gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha UR na 1 ha UR przypada 2,3 kW. Ten poziom można uznać za racjonalny. W gospodarstwach o mniejszej powierzchni występuje zdecydowany nadmiar siły pociągowej. Należy jednak podkreślić, że ciągniki w rolnictwie są mocno wyeksploatowane. Świadczą o tym bardzo niskie nakłady inwestycyjne na środki transportowe w stosunku do ich wartości brutto. W 2005 r. wartość tego wskaźnika wynosiła zaledwie 2,8% [Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006].

Tabela 8. Liczba ciągników w gospodarstwach powyżej 1 ha w zależności od powierzchni gospodarstw i mocy ciągników oraz zasoby mechanicznej siły pociągowej w Polsce w 2007 roku

Grupa mocy ciągników	Liczba ciągników [tys. szt.]	Udział ciągników w gospodarstwach wg grup obszarowych [%]					
		ogółem	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	>50 ha
Ogółem	1 487,8	100,0	30,1	25,6	23,6	14,9	5,8
Do 15 kW	48,5	3,3	72,6	16,3	7,4	2,9	0,8
15-25 kW	370,3	24,9	42,4	29,7	18,9	7,7	1,3
25-40 kW	465,2	31,3	32,5	28,7	24,2	11,8	2,8
40-60 kW	434,2	29,2	21,4	26,1	29,2	18,0	5,3
60-100 kW	132,0	8,8	7,5	11,5	26,1	36,0	18,9
>100 kW	37,6	2,5	3,5	3,5	10,0	29,8	53,2
Zasoby mechanicznej siły pociągowej							
kW [tys.]		64 831	17 895	13 719	14 792	11 741	6 684
Udział [%]		100,0	27,6	21,2	22,8	18,1	10,3
kW/ha UR		4,4	6,9	4,8	4,4	4,0	2,3

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

KIERUNKI PRODUKCJI W ROLNICTWIE POLSKIM I ZRÓŻNICOWANIE REGIONALNE

Struktura produkcji w gospodarstwach i przedsiębiorstwach rolniczych w Polsce jest zróżnicowana. W zdecydowanej większości prowadzą one produkcję roślinną i zwierzęcą. Jedynie część przedsiębiorstw tzw. wielkoobszarowych o powierzchni powyżej 100 ha UR prowadzi wyłącznie produkcję roślinną. Średnio w kraju w strukturze towarowej produkcji rolniczej dominuje produkcja zwierzęca. Jej udział w ostatnich kilku latach wynosił ponad 60% (tab. 9). W 2006 r. ten udział był nieco niższy i wynosił 58,1%. Dominującymi kierunkami w produkcji zwierzęcej są produkcja mleka i żywca wieprzowego. Udział mleka w towarowej produkcji zwierzęcej wynosił w tych latach około 30%, wykazując tendencję rosnącą. Udział produkcji mleka łącznie z produkcją żywca wołowego wynosił ponad 40%. Drugim kierunkiem pod względem udziału jest produkcja żywca wieprzowego. Jego udział zawarty był w przedziale 40-32% wykazując tendencję malejącą. Dość istotny jest także udział żywca drobiowego i jaj. Ich łączny udział w 2006 r. przekraczał 23%, wykazując tendencję rosnącą. Biorąc pod uwagę dominujący udział w towarowej produkcji rolniczej mleka i żywca wieprzowego na te kierunki produkcji zwrócono uwagę w dalszej części artykułu.

Tabela 9. Struktura towarowej produkcji zwierzęcej w latach 2001-2006 dla cen bieżących

Wyszczególnienie	Udział w roku [%]					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Udział produkcji zwierzęcej w produkcji towarowej	63,2	61,2	60,0	56,1	61,2	58,1
Produkcja zwierzęca	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym: żywiec wołowy	8,1	7,7	7,7	8,5	9,7	11,5
mleko	29,7	29,7	29,9	30,4	32,2	31,2
Razem bydło	37,8	37,4	37,6	38,9	41,9	42,7
Żywiec trzodowy	39,7	38,0	35,9	35,1	31,7	32,2
Żywiec drobiowy	13,8	14,9	16,1	16,1	17,0	15,2
Jaja kurze	6,7	7,7	8,3	7,9	7,6	8,2

Źródło: Rolniczy Rocznik Statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006 r.

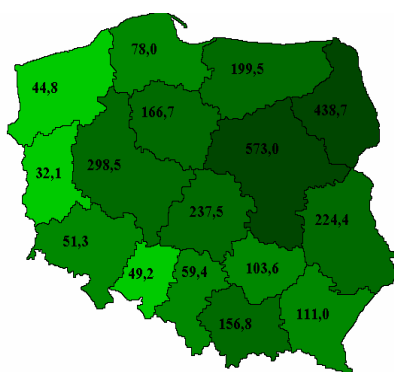
W tabeli 10 podano liczby charakteryzujące strukturę gospodarstw utrzymujących krowy mleczne i strukturę pogłowia krów według stopnia koncentracji i wielkości gospodarstw. W 2007 r. było 656,5 tys. gospodarstw utrzymujących krowy mleczne, w tym 441 tys. (67%) gospodarstw utrzymywało 1-2 krowy, 139 tys. gospodarstw (21%) – stada 3-9 krów, natomiast tylko 76,5 tys. gospodarstw (11,6%) – stada powyżej 10 krów. Stada z przedziału 1-2 krów utrzymywane były głównie w gospodarstwach o powierzchni do 5 ha. Stada powyżej 10 krów występowały głównie w gospodarstwach powyżej 10 ha. W 2007 r. łączna liczba krów wynosiła 2824,6 tys., z których 20% występowało w stadach 1-2 krów, 24% w stadach 3-9 krów, natomiast ponad 56% krów w stadach powyżej 10 szt., które występowały w gospodarstwach o powierzchni powyżej 10 ha UR.

Występuje również duże zróżnicowanie terytorialne chowu krów mlecznych. Na rysunku 5 przedstawiono rozkład terytorialny chowu bydła mlecznego. W 2007 r. 36% krów znajdowało się w dwóch województwach (mazowieckim i podlaskim), natomiast w pięciu województwach (dodatkowo wielkopolskim, łódzkim i lubelskim) znajdowało się 63% pogłowia krów. Oznacza to, że chów krów mlecznych zlokalizowany jest w Polsce Centralnej i Północno-Wschodniej. Można przypuszczać, że ta tendencja utrzyma się w przyszłości.

Tabela 10. Struktura gospodarstw utrzymujących krowy oraz pogłowie krów w gospodarstwach według skali chowu i powierzchni gospodarstw w Polsce w 2007 roku

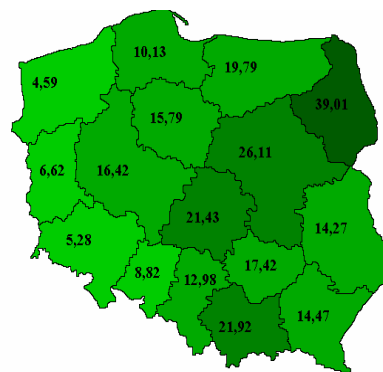
Skala chowu	Procentowy udział w grupach obszarowych						
	ogółem		0-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	>50 ha
	Udział gospodarstw	tys.					
Ogółem	656,5	100,0	36,6	29,2	22,9	9,9	1,4
1-2 sztuki	441,0	67,2	51,0	31,3	14,1	3,2	0,4
3-9 sztuk	139,0	21,2	10,8	35,4	41,8	11,1	0,9
>10 sztuk	76,5	11,6	0,3	5,3	39,6	46,3	8,5
Udział pogłowia							
Ogółem	2 824,6	100,0	11,6	16,2	29,5	28,9	13,8
1-2 sztuki	568,5	20,1	47,4	33,1	15,5	3,5	0,5
3-9 sztuk	670,0	23,7	8,4	32,5	45,5	12,7	0,9
>10 sztuk	1 586,1	56,2	0,2	3,3	27,7	44,7	24,1

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

Rysunek 5. Pogłowie krów według województw [tys. szt.]

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Obsada krów według województw [sztuk na 100 ha UR]

Źródło: opracowanie własne.

Większe różnice stwierdza się w obsadzie krów mlecznych w przeliczeniu na 100 ha UR. Największa obsada występuje w woj. podlaskim – 39 szt. krów/100 ha UR. W kolejnym województwie pod względem obsady – mazowieckim, obsada wynosi 26 krów i w łódzkim – 21 krów. Podobna obsada występuje w województwie małopolskim. W pozostałych województwach obsada krów jest zdecydowanie niższa. Najniższa występuje w województwach zachodnich: zachodniopomorskim, lubuskim i dolnośląskim (poniżej 7 krów/100 ha). Można przypuszczać, że podobny stan utrzyma się w najbliższej przyszłości.

W tabeli 11 podano liczby charakteryzujące strukturę gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną i strukturę pogłowia trzody chlewnej w gospodarstwach wg skali chowu i powierzchni gospodarstw w Polsce w 2007 r. W tym roku występowało 664 tys. gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną. Z tego 26% utrzymywało do 2 sztuk trzody chlewnej. Zdecydowana większość gospodarstw – 63%, utrzymywała stada w przedziale 3-49 sztuk. Tylko 4,8% gospodarstw (31,8 tys.) utrzymywało stada 50 sztuk i większe. Były to gospodarstwa o powierzchni 10 ha i większe. W 2007 r. stan pogłowia trzody chlewnej

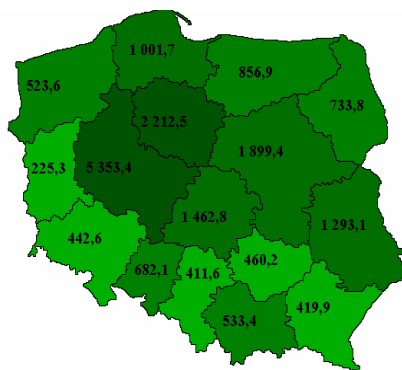
Tabela 11. Struktura gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną oraz pogłowie trzody chlewniej w gospodarstwach według skali chowu i powierzchni gospodarstw w Polsce w 2007 roku

Skala chowu	Ogółem		Procentowy udział w grupach obszarowych					
	Gospodarstwa [szt.]	[tys.]	%	0-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	>50 ha
Ogółem	664,0	664,0	100,0	37,5	30,0	22,3	8,8	1,4
1-2	172,4	172,4	26,0	72,1	18,7	6,8	2,2	0,2
3-9	182,6	182,6	27,5	44,0	35,5	16,2	3,9	0,4
10-49	234,0	234,0	35,2	18,5	39,4	32,2	9,1	0,8
50-99	43,2	43,2	6,5	2,6	19,1	48,9	26,1	3,3
100-199	21,0	21,0	3,2	0,8	7,0	38,6	45,2	8,4
>200	10,8	10,8	1,6	0,8	2,6	18,9	47,3	30,4
Pogłowie								
Ogółem	18 512,3	18 512,3	100,0	8,1	16,8	27,9	24,2	23,0
1-2	274,6	274,6	1,5	71,5	18,9	7,0	2,3	0,3
3-9	964,0	964,0	5,2	40,8	37,2	17,6	4,0	0,4
10-49	5042,4	5042,4	27,2	14,8	37,2	36,1	10,9	1,0
50-99	2941,9	2941,9	15,9	2,3	18,1	48,9	27,2	3,5
100-199	2814,4	2814,4	15,2	0,8	6,6	37,4	46,4	8,8
>200	6475,0	6475,0	35,0	1,2	1,5	10,3	27,6	59,4

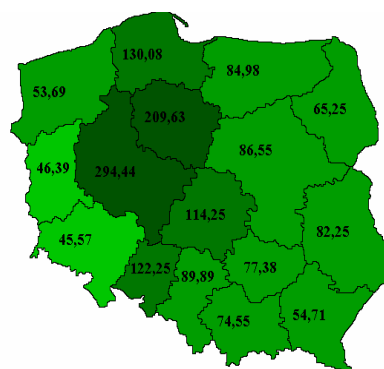
Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.

wynosił 18 512,3 tys., z tego znaczna część (27,2%) utrzymywana była w stadach 10-49 sztuk. Pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że 35% pogłowia znajdowało się w stadach powyżej 200 sztuk z których około 60% występowało w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha. Można przyjąć za pozytywny fakt, że gospodarstwami decydującymi o efektach w produkcji żywca wieprzowego są gospodarstwa o powierzchni powyżej 10 ha.

Na rysunku 7 i 8 przedstawiono terytorialne zróżnicowanie pogłowia trzody chlewniej. Wiodącymi województwami są województwa: wielkopolskie i kujawsko-pomorskie, w których znajduje się około 41% pogłowia trzody chlewniej. Kolejnym znaczącym producentem żywca wieprzowego jest województwo mazowieckie, w którym znajduje się 10,3% pogłowia trzody chlewniej. Można stwierdzić, że ponad 50% pogłowia trzody chlewniej zlokalizowane jest w trzech województwach.

Rysunek 7. Pogłowie trzody chlewniej według województw [tys. szt.]
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 8. Obsada trzody chlewniej według województw [sztuk na 100 ha UR]
Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowanie większe różnice występują w obsadzie trzody chlewnej w przeliczeniu na 100 ha UR. Zdecydowanym liderem jest województwo wielkopolskie, gdzie na 100 ha UR przypada 295 szt. a w kolejnym województwie kujawsko-pomorskim około 210 szt. Najniższa obsada trzody chlewnej (50 szt. i mniej) występuje w województwach: zachodniopomorskim, lubuskim i dolnośląskim.

Analizując wewnętrzne uwarunkowania i możliwości produkcyjne polskich gospodarstw należy zwrócić uwagę na poziom intensywności produkcji mierzony zużyciem nawozów mineralnych w kg NPK/ha. Odpowiednie liczby podano w tabeli 12. W roku 1995/1996 poziom nawożenia w Danii, Francji i Niemczech wynosił około 160 kg NPK/ha i był dwukrotnie wyższy aniżeli w Polsce. Nieco niższy był w Wielkiej Brytanii, gdzie wynosił 126 kg NPK/ha. W roku 2002-2003 w analizowanych krajach średni poziom nawożenia zdecydowanie obniżył się i wynosił 126 kg/ha UR i był około 30% wyższy aniżeli w Polsce. Spośród analizowanych krajów najwyższy poziom nawożenia występował w Niemczech i wynosił 153 kg NPK/ha. Analizie poddano również poziom plonów głównych ziemiopłodów, zbóż i buraków cukrowych. W 1995 r. średnie plony zbóż w analizowanych krajach przekraczały 60 dt/ha i były ponad dwukrotnie wyższe aniżeli w Polsce, gdzie średni plon zbóż w 1995 r. wynosił zaledwie 30,2 dt/ha. W kolejnych latach 2000-2005 poziom plonów w analizowanych krajach nie uległ zasadniczej zmianie przy niewielkim wzroście plonu zbóż w Polsce. Jednak podobne różnice zostały utrzymane. Plony buraków w analizowanych krajach również są wyższe. Jednak różnica nie jest tak drastyczna. W 2005 r. średni plon buraków cukrowych w analizowanych krajach był o około 1/3 wyższy aniżeli w Polsce. Istotne różnice występują w wydajności mlecznej krów. W 1995 r. średnia wydajność mleczna krów w analizowanych krajach wynosiła około 6 tys. litrów mleka, natomiast w Polsce zaledwie 3231 i była prawie o połowę niższa. Mimo wzrostu wydajności mlecznej krów w Polsce do 4271 l, różnica w stosunku do analizowanych krajów nie uległa zmianie. Oznacza to, że pod tym względem producenci mleka w Polsce mają jeszcze dość daleką drogę.

Tabela 12. Zużycie nawozów mineralnych i wydajności jednostkowe wybranych działalności produkcyjnych

Wyszczególnienie	Lata	Kraje				
		Dania	Francja	Niemcy	Wielka Brytania	Polska
Zużycie [kg NPK/ha UR]	1995/1996	160,7	163,5	162,7	126,1	84,5
	2002/2003	111,3	134,3	152,9	106,1	93,6
Plony zbóż [dt/ha]	1995	62,1	64,6	61,1	68,7	30,2
	2000	62,0	72,4	64,5	71,6	25,3
	2005	62,0	69,8	67,3	72,0	32,3
Plony buraków cukrowych [dt/ha]	1995	462	668	497	430	346
	2000	565	759	617	525	394
	2005	576	573	602	574	416
Wydajność mleczna krów [l]	1995	6657	5517	5424	5703	3231
	2000	7421	5948	6122	6155	3778
	2005	8156	6548	6439	6975	4271

Źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006 r.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Przeprowadzona analiza wewnętrznych uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa upoważnia do sformułowania następujących stwierdzeń i wniosków:

1. Ciągły wzrost kosztów pracy w działach pozarolniczych i wyższe tempo wzrostu cen środków produkcji nabywanych przez rolników od cen produktów rolnych prowadzi do spadku jednostkowej opłacalności produkcji rolniczej.
2. Te procesy wymuszają wzrost wydajności pracy w rolnictwie, który nie zależy wyłącznie od działań podejmowanych przez rolników, lecz uwarunkowany jest możliwością odpływu nadwyżki siły roboczej z rolnictwa do działów pozarolniczych.
3. Polskie rolnictwo w porównaniu do innych krajów europejskich dysponuje znacznymi zasobami ziemi, siły roboczej i pociągowej.
4. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w Polsce jest bardzo niska w porównaniu do badanych krajów europejskich. Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost udziału ziemi w gospodarstwach powyżej 20 ha UR. W 2007 r. gospodarstwa te użytkowały 39% powierzchni UR.
5. Poważnym atutem polskiego rolnictwa są bardzo wysokie zasoby siły roboczej, jednak nie są one właściwie wykorzystane, co powoduje niski poziom wydajności pracy w rolnictwie. Niski jest również poziom wykształcenia rolników. Jedynie rolnicy prowadzący gospodarstwa o powierzchni powyżej 50 ha UR posiadają odpowiedni poziom wykształcenia. Także w tych gospodarstwach wiek rolników jest najniższy w stosunku do pozostałych grup.
6. Wyposażenie polskich gospodarstw w siłę pociągową pod względem ilościowym można uznać za wysokie, jednak jej jakość ze względu na wiek ciągników jest niska.
7. W strukturze produkcji towarowej dominuje produkcja zwierzęca, a wśród niej produkcja mleka i żywca wieprzowego.
8. Stwierdza się duże zróżnicowanie terytorialne chowu krów mlecznych i trzody chlewnej. W pięciu województwach centralnych i wschodnich utrzymuje się ponad 50% pogłównia krów. Natomiast ponad 50% pogłównia trzody chlewnej utrzymuje się w trzech województwach.
9. Poziom intensywności produkcji roślinnej w Polsce jest zdecydowanie niższy niż w porównywanych krajach, jednak różnica w poziomie plonów jest zdecydowanie wyższa niż w poziomie nawożenia. Świadczy to o niższej sprawności polskiego rolnictwa.

LITERATURA

- Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej za lata 1996, 2000, 2005, 2007. 2008: IERiGŻ – PIB, Warszawa.
- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r. 2006: Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. 2008: Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Duczowska-Małysz K. 2008: Zmieniająca się rola rolnictwa w społecznym i ekonomicznym funkcjonowaniu obszarów wiejskich (procesy dostosowawcze polskiego rolnictwa do nowych wyzwań). [W:] Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020. IRWiR, Warszawa.
- Reisch E. 2004: Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Niemczech. *Postępy Nauk Rolniczych PAN*, nr 3 Warszawa.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich. 2006: GUS, Warszawa.
- Roczniki statystyczne RP GUS za lata 1996-2007. 2007. Warszawa.
- Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych. Powszechny Spis Rolny 2002. 2003: Warszawa.

- Steffen G. 2004: Przedsiębiorstwa rolnicze w Europie Zachodniej. *Postępy Nauk Rolniczych PAN*, nr 3 Warszawa.
- Wilkin J. 2008: Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich. [W:] Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020. IRWiR, Warszawa.
- Ziętara W. 2004: Specyficzne przyrodnicze, organizacyjne i ekonomiczne cechy rolnictwa. *Postępy Nauk Rolniczych PAN*, Nr 3. Warszawa.

Wojciech Ziętara

INTERNAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF POLISH AGRICULTURE

Summary

In the paper endogenous conditions for the development of agricultural sector in Poland in comparison with selected EU countries are discussed. It is indicated, that comparing to other countries area of agricultural land per capita is one of the highest in Europe. Large labour resources exceed the needs. Agriculture is well equipped with tractors. The present level of production factors can be considered as a strength of the sector. The weak point is a low, on average, farm size, several times lower than in the countries compared in the analysis. Increasing share of larger farms (above 20 ha) in the land use is a positive feature. Regional specialization and concentration in livestock production (over 50% of the total herd of cows and pigs is concentrated in five and three regions respectively) is stated.

Adres do korespondencji:
prof. dr. hab. Wojciech Ziętara
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: wojciech_zietara@sggw.pl